

Lagutskottet

Statsrådets redogörelse för rättsvården

INLEDNING

Remiss

Statsrådets redogörelse för rättsvården (SRR 13/2022 rd): Ärendet har remitterats till lagutskottet för betänkande.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- kanslichef Pekka Timonen, justitieministeriet
- avdelningschef Tapio Laamanen, justitieministeriet
- regeringsråd Anne Hallavainio, justitieministeriet
- ledande expert Niina Puolusmäki, justitieministeriet
- undervisningsråd Maarit Palonen, undervisnings- och kulturministeriet
- biträdande justitieombudsman Pasi Pölönen, riksdagens justitieombudsmans kansli
- justitiekanslern i statsrådet Tuomas Pöysti, Justitiekanslersämbetet
- referendarieråd Juho Lehtimäki, Justitiekanslersämbetet
- president Tatu Leppänen, högsta domstolen
- president Kari Kuusiniemi, högsta förvaltningsdomstolen
- president Asko Välimaa, Helsingfors hovrätt
- lagman Antero Nuotto, Birkalands tingsrätt
- överdomare Riikka Mäki, Vasa förvaltningsdomstol
- överdomare Tuula Kivari, försäkringsdomstolen
- president Pekka Pärnänen, arbetsdomstolen
- överdomare Jussi Karttunen, marknadsdomstolen
- riksåklagare Ari-Pekka Koivisto, Åklagarmyndigheten
- ledande distriktsåklagare Harri Lindberg, Södra Finlands åklagardistrikt
- direktör Marjo Kurki, Södra Finlands rättshjäps- och intressebevakningsdistrikt
- ordförande Pauli Ståhlberg, Konsumenttvistenämnden
- överdirektör Jussi Kivinen, Rättsregistercentralen
- generaldirektör Arto Kujala, Brottspåföljdsmyndigheten
- chef Anu Koivuluoma, Domstolsverket
- riksfogde Juhani Toukola, Utsökningsverket
- enhetschef Aila Heusala, Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata
- operativ direktör Tuomas Pusa, Senatfastigheter
- direktör Jussi Korkeamäki, Hälsovårdsenheten för fångar

Betänkande LaUB 31/2022 rd

- generalsekreterare Niko Jakobsson, Finlands Advokatförbund
- ordförande Antti Soininen, Häradsfogdarna i Finland rf
- styrelseordförande Marika Valjakka, Finlands Juristförbund rf
- ordförande Jukka Haavisto, Suomen Syyttäjähdistys ry
- vice ordförande Minna Hällström, Finlands domareförbund rf
- vice ordförande Tommi Kiiala, Vankilavirkailijain Liitto VVL ry
- akademisk rektor Tapio Määttä, Östra Finlands universitet
- professor Tuula Linna
- professor Olli Mäenpää
- universitetslektor Matti Näsi
- professor Juha Raitio
- professor Matti Tolvanen
- professor Kaarlo Tuori.

Skriftligt yttrande har lämnats av

- inrikesministeriet
- finansministeriet
- social- och hälsovårdsministeriet
- Östra Nylands tingsrätt
- Helsingfors förvaltningsdomstol
- Brottpåföljdsområdets utbildningscentral
- Polisstyrelsen
- Diskriminerings- och jämställdhetsnämnden
- Fackförbundet Pro rf
- Förhandlingsorganisationen för offentliga sektorns utbildade FOSU rf
- Julkiset Oikeusavustajat ry
- Förbundet för den offentliga sektorn och välfärdsområdena JHL rf
- Personalföreningen vid Justitieförvaltningen PJF rf
- Nationella centret för utbildningsutvärdering.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Redogörelsen och dess mål

Statsrådet har lämnat riksdagen en redogörelse för rättsvården som är den första i sitt slag. Syftet med redogörelsen är att ge en sammanhållen helhetsbild av rättsvårdens nuläge, verksamhetsförutsättningar och utvecklingstrender i Finland. När det gäller rättsvården som helhet fokuserar redogörelsen bland aktörerna inom justitieministeriets förvaltningsområde särskilt på domstolsväsendets, Åklagarmyndighetens, Utsökningsverkets, Brottpåföljdsmyndighetens, rättshjälps- och intressebevakningsdistriktens och Rättsregistercentralens verksamhet.

Enligt redogörelsen vilar den finska rättsstaten enligt internationella jämförelser på en stabil grund, men de centrala rättssäkerhetsproblemen är rättsprocessernas längd och att rättegångarna är dyra. Av redogörelsen framgår att det redan länge har varit ett stort orosmoment att anslagen för rättsvården har varit otillräckliga och att personalen är överbelastad.

Betänkande LaUB 31/2022 rd

Redogörelsen presenterar medelfristiga mål för en skäligen kvalitet på rättsvården samt åtgärdsförslag för att säkerställa rättsvårdens resurser, effektivisera de interna strukturerna och processerna samt förbättra tillgången till rättstjänster och kundtjänster. För att trygga rättsvårdens verksamhetsförutsättningar och uppnå målen för rättsvården krävs det enligt redogörelsen permanent tilläggsfinansiering på i genomsnitt 90 miljoner euro per år.

Bakgrunden till redogörelsen och utskottets tidigare ställningstaganden

Lagutskottet har länge och upprepade gånger fäst allvarlig uppmärksamhet vid att anslagen inom justitieministeriets förvaltningsområde är otillräckliga och utskottet har varit ytterst oroat över att anslagsläget inte har åtgärdats på ett bestående och hållbart sätt (se särskilt LaUU 11/2021 rd och de tidigare utlåtanden från utskottet som det hänvisas till där). Även om justitieministeriets förvaltningsområde har fått i och för sig positiva och behövliga anslagsökningar, har de varit otillräckliga med tanke på aktörernas uppgifter och behov.

Lagutskottet har upprepade gånger under flera år påtalat den alltför knappa basfinansieringen av domstolsväsendet (se bl.a. LaUU 24/2022 rd, LaUU 18/2022 rd, LaUU 18/2021 rd, LaUU 11/2021 rd, LaUU 3/2020 rd, LaUU 5/2019 rd, LaUU 22/2018 rd, LaUU 4/2018 rd, LaUU 13/2017 rd, LaUU 7/2017 rd, LaUU 7/2016 rd, LaUU 6/2015 rd, LaUU 6/2013 rd, LaUU 5/2012 rd, LaUU 18/2011 rd, LaUU 17/2011 rd, LaUU 13/2010 rd och LaUU 6/2010 rd) samt att det inom domstolsväsendet arbetar många domare och annan rättskipningspersonal i tjänsteförhållanden för viss tid vars finansiering är beroende av finansiering för viss tid (se bl.a. LaUU 24/2022 rd, LaUU 18/2022 rd, LaUU 11/2021 rd, LaUU 8/2020 rd, LaUU 3/2020 rd, LaUU 5/2019 rd, LaUU 22/2018 rd, LaUU 4/2018 rd, LaUU 13/2017 rd, LaUU 7/2017 rd, LaUU 7/2016 rd, LaUU 6/2015 rd, LaUU 17/2014 rd, LaUU 12/2013 rd och LaUU 6/2013 rd). Utskottet har ansett att den mest hållbara och befogade lösningen med avseende på domstolsväsendets konstitutionella ställning och funktionsförmåga är att se till att domstolarnas basfinansiering är på en tillräcklig nivå och att tjänsterna är ordinarie tjänster.

Lagutskottet har också upprepade gånger påmint om att en fungerande kedja i straffrättsvården kräver balanserad och tillräcklig resurstilldelning till alla myndigheter som ingår i straffprocesskedjan, alltså polis, åklagare, domstolar, rättshjälp och Brottspåföljdsmyndigheten (se bl.a. LaUU 16/2021 rd, LaUU 11/2021 rd, LaUU 1/2021 rd, LaUU 3/2019 rd samt bl.a. LaUU 8/2020 rd, LaUU 3/2020 rd, LaUU 5/2019 rd, LaUU 4/2018 rd, LaUU 13/2017 rd, LaUU 7/2017 rd, LaUU 15/2016 rd och LaUU 6/2015 rd).

Utskottet har också länge påpekat att Brottspåföljdsmyndighetens ekonomiska och personella resurser är otillräckliga med tanke på verksamhetens omfattning, anstaltsstrukturen och effektmålen för verkställigheten (se bl.a. LaUU 24/2022 rd, LaUU 18/2022 rd, LaUU 11/2021 rd, LaUU 3/2020 rd och LaUU 8/2020 rd).

Basfinansieringen för flera av aktörerna inom justitieministeriets förvaltningsområde har från år till år varit otillräcklig, och de har varit tvungna att finansiera sin verksamhet med anslag som överförs, trots att de har fått tilläggsanslag, vilket i sig är positivt. Dessa ökningar har dock inte

Betänkande LaUB 31/2022 rd

täckt anslagsbehovet. På grund av de otillräckliga anslagen finns det för få anställda i förhållande till arbetsmängden, och personalen är överbelastad.

Exempelvis i sitt utlåtande om ramarna för 2022—2025 ansåg lagutskottet att särskilt resursläget för domstolarna, Brottpåföljdsmyndigheten, åklagarmyndigheten och den offentliga rättshjälpen är ohållbart och ansåg att en korrigering av situationen förutsätter en permanent höjning av aktörernas basfinansiering (se LaUU 11/2021 rd). Utskottet förutsatte att de ovannämnda resursbehoven skulle tillgodoses omedelbart och att de skulle beaktas redan samma år vid beredningen av kommande tilläggsbudgetar, nästa års budget och de framtida ramarna för statsfinanserna.

Lagutskottet har i flera sammanhang med eftertryck påtalat också de långa behandlingstiderna i rättsprocesserna (se LaUU 24/2022 rd, LaUU 18/2022 rd, LaUU 18/2021 rd, LaUU 11/2021 rd, LaUU 1/2021 rd, LaUU 3/2019 rd, LaUB 13/2012 rd, LaUB 13/2010 rd, LaUB 28/2009 rd och LaUB 5/2009 rd och de utlåtanden som nämns i dem). Försenade rättegångar har redan länge varit ett problem i Finland. Problemet har framkommit både i samband med den nationella laglighetskontrollen och tidigare i Europadomstolens rättspraxis. Vid behandlingen av budgetpropositionen för i år framförde lagutskottet sin stora oro över behandlingstiderna, eftersom situationen enligt utredning till utskottet har försämrats ytterligare (se LaUU 24/2022 rd, s. 4). Utskottet ansåg att detta är alarmerande med tanke på medborgarnas rättsskydd. Därtill konstaterade utskottet att den bristfälliga basfinansieringen samt de tidsbundna och riktade tilläggsresurserna i kombination med en stor arbetsmängd försvårar också organiseringen av arbetet för aktörerna inom rättsvården och återspeglas i arbetsförhållandena och personalens ork. Utskottet ansåg att rättsvårdens personal är mycket belastad och att den alltför stora arbetsmängden gör branschen mindre attraktiv. Utskottet ansåg att situationen krävde snabba korrigeringar, och att det var nödvändigt att permanent höja rättsvårdsaktörernas finansieringsbas så att den skulle stå på en tillräcklig och stabil grund. Situationen har dock inte avhjälpats tillräckligt.

Också finansutskottet har upprepade gånger fäst uppmärksamhet vid anslagsläget för aktörerna inom rättsvården samt vid personalens ork och välbefinnande i arbetet. Finansutskottet har ansett det vara viktigt att trygga rättsvårdens verksamhetsförutsättningar och säkerställa en hållbar finansiering av rättsvården (se FiUB 20/2019 rd, FiUB 36/2020 rd, FiUB 33/2021 rd och FiUB 37/2022 rd).

På grund av den bristfälliga anslagssituationen inom rättsvården och rättssäkerhetsproblemen i anslutning till rättsprocessernas längd har lagutskottet under den pågående valperioden i olika sammanhang börjat fästa uppmärksamhet vid behovet att närmare utreda hur stora anslag de olika aktörerna inom justitieministeriets förvaltningsområde skulle behöva för att finansieringen av rättsstatens verksamhet och rättsvården skulle vara tillräcklig och hållbar samt vid att statsrådet behöver lämna en redogörelse i ärendet. Utskottets ställningstaganden har utvecklats på följande sätt:

— Lagutskottet ansåg när budgetpropositionen för 2021 behandlades att det var nödvändigt att utreda hur stora anslag de olika aktörerna inom förvaltningsområdet skulle behöva för att säkerställa en tillräcklig och hållbar finansiering av rättsstatens verksamhet och rättsvården (se LaUU 8/2020 rd).

Betänkande LaUB 31/2022 rd

— I samband med behandlingen av berättelsen 2019 från riksdagens justitieombudsman ansåg lagutskottet att det skulle vara både nödvändigt och motiverat att göra en omfattande utredning inklusive åtgärdsförslag av hur rättsstatsprincipen och rättssäkerheten tillgodoses och vilka lagstiftningsmässiga och andra metoder som behövs för att säkerställa och stärka dessa (se LaUU 1/2021 rd).

— Vid behandlingen av statsrådets redogörelse om planen för de offentliga finanserna 2022—2025 har lagutskottet med beaktande av de otillräckliga anslagen för rättsvården, ökningen av antalet ärenden, längre behandlingstider och belastningen på personalen ansett att det är motiverat att statsrådet lämnar en särskild redogörelse om tryggnad och stärkande av rättsstaten och om rättsvårdens verksamhetsförutsättningar (se LaUU 11/2021 rd).

— Lagutskottet har upprepat att statsrådet behöver utarbeta en särskild redogörelse om tryggnad och stärkande av rättsstaten och om rättsvårdens verksamhetsförutsättningar i sitt utlåtande om redogörelsen för den inre säkerheten från 2021 (se LaUU 16/2021 rd — SRR 4/2021 rd), riksdagens justitieombudsmans berättelse från 2020 (se LaUU 17/2021 rd) och påskyndat utarbetandet av den under innevarande valperiod vid behandlingen av budgetpropositionen för 2022 (se LaUU 16/2021 rd).

— Ledamöterna i lagutskottet tog den 3 juni 2021 initiativ till att riksdagen ska föra en aktuell debatt om tryggnad och stärkande av rättsstaten och om rättsvårdens verksamhetsförutsättningar (DI 5/2021 rd). Aktualitetsdebatten fördes vid riksdagens plenum den 11 november 2021.

— Lagutskottet föreslog att riksdagen skulle godkänna ett uttalande om att statsrådet borde sammanställa en redogörelse (se LaUB 16/2021 rd). Utifrån utskottets betänkande godkände riksdagen följande uttalande (RSv 214/2021 rd):

Riksdagen förutsätter att statsrådet före utgången av 2022 lämnar riksdagen en redogörelse om tryggnad och stärkande av rättsstaten och om rättsvårdens verksamhetsförutsättningar.

I motiveringen till betänkandet har lagutskottet ansett det befogat att redogörelsen i så bred utsträckning som möjligt kartlägger lägesbilden och de korrigerande åtgärder som behövs med beaktande av inte bara resursfrågor utan också strukturfrågor och lagstiftningsfrågor (se LaUB 16/2021 rd, s. 12).

Den här redogörelsen är den redogörelse som förutsatts i lagutskottets ovannämnda ställningstaganden och riksdagens uttalande.

Vikten av att redogörelsen utarbetats

Lagutskottet har på bred front hört företrädare för olika ministerier, aktörer inom rättsvården och personalorganisationer samt akademiska sakkunniga om redogörelsen. De sakkunniga har allmänt ansett att redogörelsen är ytterst viktig och nödvändig. De sakkunniga har också uttryckt en

Betänkande LaUB 31/2022 rd

klar gemensam oro över den finländska rättsvårdens tillstånd och över de alltför långa behandlingstiderna. Avhjälpanget av finansieringsunderskottet inom rättsvården får starkt stöd och understöd.

Lagutskottet är mycket tillfreds med att det för första gången har utarbetats en redogörelse för rättsvården och att den lämnats till riksdagen för behandling. Utarbetandet av redogörelsen är viktigt redan i sig eftersom den ger en helhetsbild av rättsvården och tydligare synliggör rättsvårdens betydelse för samhället och rättsstatens verksamhet. Enligt utskottet förtjänar rättsvården en egen separat redogörelse.

Utskottet betonar med hänvisning till sina tidigare ställningstaganden att en välfungerande rättsvård är en hörnsten i samhället och rättsstaten (se bl.a. LaUU 8/2020 rd, LaUU 3/2020 rd, LaUU 5/2019 rd och LaUU 22/2018 rd). En fungerande rättsvård och förtroendet för rättsstatens verksamhet är centrala med tanke på såväl det demokratiska samhällets funktion, samhällsfreden och säkerheten som samhällsekonomin. Aktörerna inom rättsvården sköter statens kärnuppgifter, som är av central betydelse för rättssäkerheten. Ur medborgarnas synvinkel kan det till exempel vara fråga om att häva ett fastighetsköp eller bli offer för ett brott. Ur företagets synvinkel kan det för sin del handla om tvistemål, tillståndsärenden, konkurrensärenden, upphandlingsärenden eller beskattning. Medborgarna bör få sina saker behandlade i rätten och deras rättsskydd bör tillgodoses med god kvalitet, utan dröjsmål och till skäliga kostnader. En fungerande rättsstat och förtroendet för domstolarnas och myndigheternas verksamhet samt för tillgodoseendet av rättigheter och ansvar ökar också befolkningens resiliens och är väsentliga med tanke på samhällets stabilitet och den inre säkerheten (se också LaUU 14/2022 rd).

Även om den finska rättsstaten allmänt anses vila på en solid grund, finns det också problem med att genomföra den. Enligt redogörelsen hänför sig de viktigaste problemen till rättsprocessernas längd och att de är så pass dyra. Utifrån inkommen utredning anser utskottet att problemen i stor utsträckning beror på att rättsvården redan länge har tilldelats för små resurser.

Redogörelsen ger en helhetsbetonad lägesbild av rättsvården och vid beredningen av den har finansieringsunderskottet inom rättsvården och dess storlek utretts grundligt. Redogörelsen är således ett viktigt verktyg för politiska beslutsfattare och samhällseliga aktörer. I ljuset av sakkunnigutfrågningen finns det stora förväntningar på redogörelsen och de kommande besluten om statsbudgeten.

Föremål och avgränsningar för redogörelsen samt behovet av en ny redogörelse för rättsvården

De sakkunniga har allmänt ansett att redogörelsen i princip är motiverad, men de har också ansett att den borde ha behandlat bland annat principiella frågor som gäller rättsstaten, kopplingar till Europeiska unionen och den internationella nivån samt andra aktörer inom rättsvården än aktörerna inom ministeriets ansvarsområde, såsom advokatväsendet. Det har också bedömts att redogörelsen inte ger någon klar bild av hur finansieringen riktas till lokalkostnader och IKT-utgifter.

Enligt uppgift från justitieministeriet behandlar redogörelsen rättsvården i sin helhet med fokus på hur hela kedjan fungerar och vilka personalresurser den kräver i stället för på enskilda aktörer

Betänkande LaUB 31/2022 rd

inom rättsvården. Lokalerna och informationssystemen behandlas kort som yttre villkor för verksamheten, men anslagsbehoven i anslutning till dem lämnas utanför redogörelsen. Redogörelsen behandlar inte heller mer allmänna, principiella frågor som gäller rättsstaten, såsom rättsväsendets oberoende, och inte heller innehållsfrågor som gäller tillgången till rättslig prövning, såsom inkomstgränser för rättshjälp eller nivån på biträdesarvoden. Det har inte heller gjorts några internationella jämförelser eller någon bedömning av rättsvårdens kopplingar till EU-nivån och den internationella nivån.

Lagutskottet anser att avgränsningarna i redogörelsen är förståeliga och godtagbara med hänsyn till den korta tidsfrist som satts ut för utarbetandet av redogörelsen samt att också lagutskottet på det sätt som framgår av de ovannämnda ställningstagandena särskilt har oroat sig för att anslagen för rättsvården är otillräckliga och hur de otillräckliga anslagen påverkar rättsvårdens verksamhetsförutsättningar. Det centrala behovet av att utarbeta en redogörelse har således gällt att utreda storleken på finansieringsunderskottet hos aktörerna inom justitieministeriets förvaltningsområde.

Nästa valperiod är det nödvändigt att lämna riksdagen en ny separat redogörelse för uppföljning och översyn av rättsvårdens verksamhetsbetingelser och åtgärder. Nästa redogörelse bör beredas mer omfattande än den nu aktuella redogörelsen så att också de mer allmänna och principiella frågor som hänför sig till rättsstaten och som lyftes fram vid utfrågningen av de sakkunniga samt innehållsfrågor som berör tillgången till rättvisa liksom också kopplingarna till rättsvården på EU-nivå och internationell nivå bedöms. Utskottet föreslår att riksdagen godkänner ett ställningstagande om detta (*Utskottets förslag till ställningstagande 4*).

Anslagen för rättsvården och finansieringsunderskottet för personalresurser

Läget inom rättsvården i sin helhet. Av redogörelsen framgår att internationaliseringen, den tekniska utvecklingen, befolkningsutvecklingen, ökningen av ojämlikheten i samhället och andra samhällseliga fenomen inverkar på antalet ärenden som de rättsvårdande myndigheterna handhar och på ärendenas art (s. 13). De rättsliga problemen har blivit mer komplexa och behovet av juridisk sakkunskap har ökat. Enligt redogörelsen innebär den senaste tidens förändringar i verksamhetsmiljön, från pandemin till kriget i Europa och inflationen, dessutom helt nya samhällseliga utmaningar som belastar rättsvården och leder till att befintliga problem fördjupas.

Redogörelsen redogör för anslagsläget för rättsvården och dess utveckling under 2000-talet (s. 17—21). Under senare år har anslagen inom justitieministeriets huvudtitel i statsbudgeten sammanlagt uppgått till omkring en miljard euro. Av redogörelsen framgår att anslagsnivån för rättsvården har försämrats i förhållande till den totala nivån i statsbudgeten, trots att rättsvårdsaktörernas uppgifter inte har minskat. Kostnadsstrukturen är personalinriktad, eftersom största delen av utgifterna för rättsvården 2021, cirka 72 procent, riktades till lönekostnader. Till IKT-utgifterna allokerades för sin del cirka 10 procent och till lokalkostnaderna cirka 10 procent.

Anslagsnivån för aktörerna inom rättsvården har enligt redogörelsen varit stram under hela 2000-talet. Under ram- och budgetförhandlingarna har endast en del av utgifterna finansierats, och finansieringsbehovet för flera genomförda reformprojekt har beaktats endast delvis. Delvis har det varit möjligt att kompensera bristen på anslag med anslag av engångsnatur för att åtgärda köer.

Betänkande LaUB 31/2022 rd

Redogörelsen visar dessutom att antalet anställda har minskat klart under 2000-talet: åren 2006—2021 med mer än 900 årsverken. Bakgrunden till detta är bland annat statens produktivitetsprogram, som ledde till nedskärningar i årsverken också inom justitieministeriets förvaltningsområde från och med 2007.

Under innevarande regeringsperiod har anslagsläget för rättsvården förbättrats och de permanenta resurserna har höjts med cirka 80 miljoner euro. Dessutom har rättsvården fått särskild finansiering i synnerhet för att avarbeta anhopningen till följd av covid-19-pandemin. Redogörelsen visar att finansieringsunderskottet för rättsvården trots detta uppgår till i genomsnitt 90 miljoner euro per år. Finansieringsunderskottet hänför sig till personalresurserna, eftersom det enligt redogörelsen behövs en ökning på sammanlagt cirka 1 200 årsverken fram till 2030 för att trygga rättsvårdens verksamhetsförutsättningar och uppnå skäliga mål för rättsvården.

I det finansieringsbehov som framförs i redogörelsen tar man hänsyn till utnyttjandet av förvaltningsområdets produktivitetspotential, som minskar resursbehovet med sammanlagt cirka 15 miljoner euro fram till 2030. Detta innebär att ny teknik tas i bruk och att arbetssätt, informationssystem, processer och bestämmelser utvecklas långsiktigt (se SRR, s. 29).

Nedan beskrivs situationen för olika aktörer inom rättsvården i ljuset av den utredning som utskottet fått.

Domstolsväsendet. De genomsnittliga handläggningstiderna överskrider allmänt den målbild som uppställts i redogörelsen (se SRR, s. 27). I civilmål har de genomsnittliga handläggningstiderna förlängts, i synnerhet för ärenden som tingsrätterna handlägger i huvudförhandling. Också rättegångskostnaderna och risken för rättegångskostnader har ökat sedan 1990-talet. Den höga risken för rättegångskostnader kan påverka viljan att föra ärendet till domstol. Också i vissa ärendegrupper vid förvaltningsdomstolarna är de genomsnittliga behandlingstiderna mycket långa.

Enligt Domstolsverket är en förklarande faktor vid beräkningen av produktivitets- och lönsamhetstalen för rättsvården att målen är mer komplicerade, omfattande och krävande än tidigare.

Företrädarna för domstolsmyndigheten och domstolsväsendet betonar i synnerhet behovet och betydelsen av permanenta tilläggsanslag. Utmaningen för domstolsväsendet är arbetsmängden och visstidsanställningarna. Det anses att en permanent ökning av finansieringen kan göra det möjligt att hålla arbetsbördan för domstolsväsendets personal på en skälig nivå och öka branschens attraktions- och hållkraft. Förutom att motivera personalen handlar det om domstolsväsendets attraktionskraft som arbetsgivare. Domstolsväsendet har rekryteringsproblem. Arbetsmängden och hur krävande arbetet är i förhållande till lönen samt visstidsanställningarna avskräcker sökande. Särskilt inom kanslipersonalen är omsättningen mycket stor.

Åklagarmyndigheten. Den allmänna nivån på hur straffansvaret realiserats har försämrats, så att en betydligt mindre andel av de brottsmisstankar som kommer till åklagarna för behandling än tidigare leder till åtal och bestämmande av påföljder. De ur Åklagarmyndighetens synvinkel viktigaste förändringarna som påverkat nivån på förverkligandet av straffansvaret är den massiva ökningen av användningen av begränsningsförfarandet vid förundersökning som innebär att man

Betänkande LaUB 31/2022 rd

avstår från straffrättsliga åtgärder samt att ärenden som kommer till åtalsprövning har blivit betydligt svårare och mer krävande.

Enligt åklagarväsendet har brottmål under de senaste 15 åren blivit mer komplicerade och de kräver mer specialkompetens än tidigare. På grund av att ärendena blivit mer krävande har arbetsmängden i förhållande till åklagarnas resurser stigit avsevärt och är delvis oskälig. Antalet åklagare motsvarar således inte arbetsmängden. Åklagarväsendets nuvarande resurser räcker inte till för att styra förundersökningen och ärendena har hopat sig. Åklagarna är för närvarande oroväckande utmattade.

Åklagarmyndigheten bedöms ha en bestående strukturell resursbrist som bland annat har lett till en okontrollerad ökning av ärenden som inte har slutförts. Den kraftiga ökningen av ärenden som inte har slutförts hotar rättssäkerheten, eftersom det finns en risk för att medborgarna inte får rättsskydd tillräckligt snabbt, på lika villkor och på en tillräcklig nivå. Dessutom finns det en risk för att åtalsrätten preskriberas och i sista hand att förtroendet för rättssystemet samt det straffrättsliga systemets förebyggande effekt försvagas.

Åklagarväsendet har under olika år fått tidsbundna resursökningar, men de undanröjer inte det strukturella problemet med kapaciteten. Hur ändamålsenligt och effektivt resurserna kan användas beror i väsentlig grad på deras varaktighet. Åklagarmyndigheten har också haft rekryteringsproblem som har att göra med tillgången på personal.

Brottspåföljdsmyndigheten. Utgående från statens produktivitetsprogram har man inom brottspåföljdssektorn minskat antalet årsverken med cirka 570 från och med år 2006. I hög grad har minskningen gällt övervakningen. Samtidigt har det vid Brottspåföljdsområdets utbildningscentral utbildats för få nya väktare. Andelen väktare som saknar utbildning har ökat under de senaste åren (den var nästan 10 procent år 2020).

Brottspåföljdsmyndigheten kan inte med nuvarande resurser fullgöra de skyldigheter som följer av lagstiftningen om verkställighet av straff. På grund av de knappa personalresurserna kan det för fångarna inte ordnas tillräckligt med verksamhet som förbereder för brottsfrihet och innehåll-
et i påföljderna kan inte produceras på det sätt som har satts som mål för Brottspåföljdsmyndigheten. Detta är problematiskt, eftersom ett effektivt arbete under fängelsetiden främjar fångarnas möjligheter till ett liv utan brottslighet och till etablering i samhället efter fängelsetiden. Genom aktiviteter och verkningsfullt arbete under fängelsetiden kan man således minska de olägenheter och kostnader för samhället som uppstår efter fängelsetiden samt främja säkerheten i samhället.

På grund av att personalresurserna är bristfälliga tvingas de anställda ofta också arbeta ensamma, vilket är problematiskt med tanke på arbetarskyddet.

Vid Brottspåföljdsmyndigheten har det varit svårt att rekrytera arbetskraft till enheter på flera orter redan i flera år. Problemet med tillgången på arbetskraft gäller både specialpersonalen (psykologer, de som arbetar med missbrukarvård, studiehandledare) och övervakningspersonalen.

Rättshjälps- och intressebevakningsdistrikten. På nuvarande anslagsnivå måste rättshjälpsbyråerna minska personalen och medborgarnas rättsskydd försvagas, antalet ärenden som behandlas

Betänkande LaUB 31/2022 rd

vid rättshjälpsbyråerna minskar och väntetiderna förlängs. Inom Södra Finlands rättshjälps- och intressebevakningsdistrikt ligger köerna redan nu betydligt över målnivån. De ärenden som ska skötas för nya klienter vid rättshjälpsbyråerna är allt mer krävande och komplicerade och kräver allt bredare och djupare juridisk kompetens.

Behovet av intressebevakningstjänster har ökat sedan 2011. Antalet klienter inom den allmänna intressebevakningen var sammanlagt cirka 34 400 år 2011 och cirka 43 200 i slutet av 2021. Också de ärenden som ska skötas för nya klienter vid intressebevakningsbyråerna är allt mer krävande och komplicerade. Antalet klienter beräknas i fortsättningen öka med cirka 1 000 personer årligen inom den allmänna intressebevakningen.

Utsökningsverket. I samband med en strukturreform som genomfördes nyligen minskades Utsökningsverkets personal med 200 årsverken, vilket också var målet med reformen. Utsökningsverket har för reformen samlat in anslag som överförs men de förbrukas snabbt. Den nuvarande budgetnivån är således inte tillräcklig. Antalet anställda är för litet i förhållande till uppgifterna och arbetsbelastningen syns i form av ökad sjukfrånvaro, där psykisk utmattning är en betydande orsak.

Trots det som sägs ovan har Utsökningsverket i utgiftsramarna ålagts en ytterligare nedskärning på cirka fyra miljoner euro. Genomförandet av detta innebär att verksamheten delvis läggs ned eftersom det handlar om att cirka 120 personer sägs upp i en situation där inte ens de befintliga personalresurserna räcker till. Då skulle rättsvården försvagas och också statens fiskala intressen äventyras eftersom ett försvagat indrivningsresultat inverkar på statens intäkter av utsökningsavgifter samt på redovisningarna till staten och andra offentligrättsliga borgenärer.

Rättsregistercentralen. Rättsregistercentralen svarar för registerföringen och informationshanteringen i fråga om de centrala registren inom justitieministeriets förvaltningsområde samt för verkställigheten av förmögenhetsstraff. Utöver myndighetsuppgifterna inom rättsvården svarar Rättsregistercentralen som justitieförvaltningens IT-servicecentral för utvecklingen och upprätthållandet av förvaltningsområdets informationssystem i samarbete med ämbetsverken.

För att Rättsregistercentralen även i fortsättningen ska klara av sina uppgifter, måste man säkerställa en tillräcklig finansiering av informationssystemprojekten och systemutvecklingen samt expertresurserna. Förvaltningsområdet måste tillförsäkras tillräckliga ekonomiska resurser också för att digitaliseringsutvecklingen ska kunna fortsätta. Dessutom är det viktigt att säkerställa tillräckliga resurser för hela rättsvården i alla processkedjor ända till genomförandefasen.

Utskottets slutsatser. Av lagutskottets tidigare ställningstaganden framgår att utskottet redan länge och upprepade gånger har fäst allvarlig uppmärksamhet vid att anslagen för rättsvården är otillräckliga och krävt omedelbara åtgärder för att permanent höja anslagen väsentligt. Anslagen för rättsvården har utökats under innevarande valperiod, men trots det finns det ett betydande finansieringsunderskott. Det är i hög grad fråga om att det finns för få anställda i förhållande till uppgifternas mängd och kvalitet, vilket i sin tur återspeglas i att behandlingen av ärenden tar lång tid och är dyr och att förverkligandet av straffansvaret försvagas. Det faktum att det finns för få anställda återspeglas också i personalens ork och välbefinnande. Utskottet anser därför att överbelastad personal också är ett centralt problem i rättsvården.

Betänkande LaUB 31/2022 rd

Det krävs statsfinansiella beslut för att åtgärda situationen. Redogörelsen ger de politiska beslutsfattarna en övergripande lägesbild av rättsvårdens nuläge och verksamhetsförutsättningar och visar tydligt att den mest aktuella och primära utmaningen är de otillräckliga personalresurserna. Det väsentliga i redogörelsen är också att den konkretiserar finansieringsunderskottet för förvaltningsområdets personalresurser och dess omfattning. Det är fråga om ett tillägg som är betydelsefullt för rättsvården. På statsbudgetens nivå är beloppet litet. Utskottet noterar också rättsvårdens fiskala betydelse. Betydelsen av rättsvårdens inkomster inom statsfinanserna är betydande i förhållande till utgiftsnivån för rättsvården.

Utskottet betonar att en fungerande rättsvård och en fungerande rättsstat inte är några självklarheter utan att man konstant måste värna om dessa. Det gäller även under ekonomiskt knappa tider och exceptionella omständigheter. Det bör noteras att satsningar på rättsvården är satsningar på en demokratisk rättsstat och ett demokratiskt samhälle samt på att sörja för medborgarnas och företagens rättsskydd och rättssäkerhet.

Det är nödvändigt att trygga tillräckliga resurser också med tanke på att rättsvårdsaktörernas uppgifter i stor utsträckning är lagbundna och att rättsvårdens personal utför sina uppgifter under tjänsteansvar. Resurserna bör således anvisas så att aktörerna inom rättsvården har möjlighet att fullgöra sina lagstadgade skyldigheter. Om det inte är möjligt att anvisa tillräckliga resurser, bör också det lagstadgade uppgiftsfältet för rättsvården kunna ses över.

Utskottet anser att redogörelsens kedjetänkande är motiverat eftersom finansieringsbehoven hos aktörerna inom rättsvården har betydande beroendeförhållanden både inom förvaltningsområdet och tvärsektoriellt. Således ska man i samband med att anslagen till någon aktör i kedjan ökas ta hänsyn till tilläggsresursernas inverkan på de övriga delarna i kedjan så att det inte uppstår "flaskhalsar" i kedjan. Det väsentliga är att se till att finansieringen till kedjan är tillräcklig och står i rätt proportion med tanke på alla aktörer. Utskottet anser det vara nödvändigt att man i fortsättningen fäster större uppmärksamhet vid sådana beroendeförhållanden och ser till att de finansieras på behörigt och proportionerligt sätt.

Beroendeförhållanden mellan och inom förvaltningsområdena finns särskilt i straffprocesskedjan som omfattar förundersökningsmyndigheten, åklagaren, domstolen, rättshjälpen och Brottpåföljdsmyndigheten. Av dessa aktörer hör alla utom förundersökningsmyndigheten till justitieministeriets förvaltningsområde eftersom Polisen och Gränsbevakningsväsendet hör till inrikesministeriets och Tullen till finansministeriets förvaltningsområde. Tillräcklig finansiering av hela straffprocesskedjan är väsentlig för att förebygga brottslighet och för att straffansvaret ska kunna realiseras effektivt. Lagutskottet konstaterar i sitt utlåtande om redogörelsen för den inre säkerheten att risken för att åka fast är av väsentlig betydelse för förebyggandet av brott och brottslighet och därmed för förbättringen av säkerheten. Enligt utskottet är det också av betydelse att påföljder garanterat kan dömas ut, likaså inom vilken tid de kan verkställas efter att ett brott har begåtts (se LaUU 16/2021 rd). Straffet och verkställigheten av det är i sin tur väsentliga i straffprocesskedjan för att visa den som gjort sig skyldig till brottet att samhället inte accepterar det.

Det uppstår också behandlingskedjor av ärenden på förvaltningslinjen. Till exempel när man i asylfrågor ökar resurserna till Migrationsverket som hör till inrikesministeriets förvaltningsom-

Betänkande LaUB 31/2022 rd

råde måste konsekvenserna för förvaltningsdomstolarna som hör till justitieministeriets förvaltningsområde beaktas i senare skeden av behandlingskedjan. Likaså bör man i intressebevakningsärenden beakta resurserna inte bara till Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata som hör till finansministeriets förvaltningsområde utan också till rättshjälps- och intressebevakningsdistrikten som hör till justitieministeriets förvaltningsområde (se även LaUU 18/2021 rd).

Med hänvisning till det som sägs ovan och till sina tidigare ställningstaganden anser lagutskottet att det är nödvändigt att åtgärda finansieringsunderskottet inom rättsvården, vilket framgår av redogörelsen, för att trygga rättsvårdens verksamhetsförutsättningar och uppnå målen för rättsvården. Utskottet anser att rättsvårdens verksamhetsförutsättningar bör tryggas med permanenta anslag, långsiktigt och stabilt, över valperioderna. Utskottet betonar också att den permanenta tilläggsfinansieringen enligt redogörelsen bör användas för att öka årsverken på det sätt som föreslås i redogörelsen. Den ska således inte användas till informationssystem eller lokaler.

Med hänsyn till lägesbilden inom rättsvården och problemens allvar brådskar det med att öka anslagen. Åtgärder för att rätta till situationen måste således vidtas omedelbart.

Utskottet föreslår att riksdagen godkänner ett ställningstagande om att åtgärda finansieringsunderskottet för rättsvården (*Utskottets förslag till ställningstagande 1*).

Utöver att öka anslagen bör man vidta både lagstiftningsåtgärder och andra åtgärder för att trygga rättsvårdens verksamhetsförutsättningar och uppnå målen för rättsvården. Utskottet går närmare in på dessa nedan.

Attraktionskraften hos befattningarna inom rättsvården samt rekrytering och utbildning till dem

I ljuset av redogörelsen står rättsvården inför omfattande utmaning när det gäller rekrytering och utbildning av personal.

Vid en granskning som sträcker sig till 2030 förutsätter rättsvården enligt redogörelsen en ökning med nästan 1 200 årsverken (s. 9). Samtidigt innebär tillsättandet av justitieförvaltningens befattningar samt anställningsförhållandenas kontinuitet stora utmaningar. När det gäller tillgången på arbetskraft inom förvaltningsområdet är utmaningarna den svaga attraktionskraften hos verksamhetsställena utanför tillväxtcentrumen samt den privata sektorns samtida rekryteringsbehov. För att trygga rättsstaten i vardagen behövs det enligt redogörelsen fler sökande i synnerhet med juristutbildning, större utbildningsvolymen inom området för verkställighet av fängelsestraff och mångsidigare utbildningsmöjligheter så att de motsvarar branschens behov. Dessa frågor faller utanför området för redogörelsen, men vid sidan om antalet examina och antagningsplatser bör möjliga lösningar till exempel sökas inom examensinriktad fortbildning och kompletterande utbildning för personer som inom ramen för sin examen har avlagt juridiska studier i betydande omfattning. En sådan utbildningskanal vore betydligt snabbare än alternativet att bara öka antalet grundexamina.

Åsikterna gick isär då de ovannämnda skrivningarna i redogörelsen diskuterades i utfrågningen av de sakkunniga i utskottet. En del anser att utspelen i redogörelsen är intressanta och beaktans-

Betänkande LaUB 31/2022 rd

värda, men en del motsätter sig utvidgningen av den juridiska utbildningen och ökningen av antalet nybörjarplatser samt den examensinriktade fortbildningen och den kompletterande utbildningen.

Enligt utredning från undervisnings- och kulturministeriet har antalet nybörjarplatser inom juridisk utbildning utökats så att antalet nya studerande 2020 och 2021 var cirka hundra fler än 2019. Det har inte ansetts finnas något behov av nya utbildningsansvar.

Enligt Nationella centret för utbildningsutvärdering (NCU) motsvarar antalet examina inom det juridiska området dagens behov och det finns inget behov av att öka antalet examensstuderande och nybörjarplatser. Enligt Nationella centret för utbildningsutvärdering kan antalet juristexamina i form av examensinriktad fortbildning och kompletterande utbildning ökas genom att möjligheterna till öppna studier utvidgas. Dessutom lyfter Nationella centret för utbildningsutvärdering fram att det vid Östra Finlands universitet finns en kvot genom vilken den som avlägger en annan examen vid universitetet enligt vissa kriterier kan övergå till att avlägga rättsnotarieexamen och juris magisterexamen samt en separat antagning där man till exempel med en yrkeshögskoleexamen inom brottspåföljdsområdet eller för polis kan ansöka om att få avlägga förvaltningsmagisterexamen.

Östra Finlands universitet anser å sin sida att om man söker lösningar med snabb verkan på justitieförvaltningens uppenbara rekryteringsproblem, måste nya utbildningsmodeller utvecklas fördomsfritt också inom det juridiska området. I vilken utsträckning bristen på kompetent arbetskraft inom justitieförvaltningen kan bemötas utan examensutbildning beror på kompetenskraven för olika uppgifter inom branschen och om de eventuellt kan luckras upp. Östra Finlands universitet har lyft fram följande lösningsmodeller för bristen på kompetent arbetskraft: 1) trainee-program som stöder karriärvägarna inom justitieförvaltningen, 2) ökning av antalet nybörjarplatser, 3) examensinriktad fortbildning och 4) justering av kompetenskraven (kompletterande utbildning).

Lagutskottets slutsatser. Enligt lagutskottet framgår det tydligt av redogörelsen och de sakkunnigyttranden som utskottet fått att det finns stora utmaningar när det gäller att tillsätta justitieförvaltningens befattningar och att upprätthålla anställningsförhållandena. Det finns få eller ibland inga sökande till uppgifter som lämpar sig särskilt för den inledande fasen av juristernas yrkeskarriär. Dessutom är omsättningen från dessa uppgifter stor. Enligt erhållen utredning finns det också problem vid rekrytering av erfarna experter och juridikproffs.

Lagutskottet anser att det med tanke på en högklassig skötsel av rättsvårdens uppgifter är nödvändigt att sektorn har tillräckligt med personal som utbildats på behörigt sätt. Att öka personalresurserna på det sätt som föreslås i redogörelsen räcker således inte i sig, utan det behövs människor som utför uppgifterna. Det är problematiskt om man inte får och om det inte finns att tillgå tillräckligt många intresserade sökande till uppgifter inom rättsvården.

Utskottet anser därför att det är oroväckande att rättsvården står inför utmaningar när det gäller att rekrytera ny personal och få den befintliga personalen att stanna kvar i rättsvårdens tjänst. Det handlar alltså inte bara om rättsvårdens attraktionskraft utan också om dess hållkraft.

Betänkande LaUB 31/2022 rd

Det är väsentligt att rättsvården trots efterfrågan från den privata sektorn får både erfaren personal och personal som är i början av sin karriär. Utskottet anser därför att det är viktigt att rättsvårdens attraktionskraft som arbetsgivare och dess arbetsgivarbild förbättras aktivt och effektivt på olika sätt. Det är viktigt att öka de permanenta anslagen eftersom antalet anställda då kan ökas och arbetsbördan för dem som sköter uppgifterna minskas. En permanent stärkning av basfinansieringen ger också möjlighet att anställa personal permanent och minska antalet tjänsteförhållanden för viss tid, vilket är av betydelse eftersom utgångspunkten bör vara att rättsvårdens personal är fast anställd. Det är också svårt att locka erfarna jurister till visstidsanställningar. Med tanke på hur attraktiva rättsvårdens uppgifter är har också bland annat lön, arbetsförhållanden, arbetsledning och utbildningsmöjligheter betydelse.

Lagutskottet anser det vara klart att ett ökat antal utbildningsplatser för jurister inte är en snabb lösning på det akuta behovet av personal inom rättsvården eftersom det är till nytta först senare. Därför är det motiverat och nödvändigt att också söka snabba åtgärder för att svara på akuta rekryteringsbehov.

Enligt redogörelsen bör domstolspraktiken utvärderas och man bör eftersträva att utveckla domstolspraktiken så att den målinriktat leder in praktikanterna på uppgifter inom domstols- och rättsförvaltningen (s. 10). De sakkunniga har ansett att antalet domstolspraktikplatser bör ökas avsevärt och att innehållet i praktiken samtidigt bör utvecklas. Även behovet att utveckla systemet med assessorer har noterats.

Utskottet fäster också uppmärksamhet vid behoven att utveckla utbildningen av personalen inom brottspåföljdsområdet med beaktande av att personalen vid Brottspåföljdsmyndigheten är otillräcklig och att andelen utbildade av övervakningspersonalen är stor. För att åtgärda situationen har man sedan hösten 2022 övergått till att examensstudierna inom brottspåföljdsområdet inleds två gånger per år i syfte att fördubbla det årliga antalet studerande (120 årligen) från och med 2023. Enligt utredning till utskottet är det inte bara fråga om att utveckla den egna utbildningen inom brottspåföljdsområdet utan också om att effektivare utnyttja de utbildningstjänster som det allmänna utbildningssystemet erbjuder. I anslutning till det sistnämnda utreds för närvarande möjligheten att utvidga gruppen av tillhandahållare av utbildning för socionomexamen som riktar sig till arbete i brottspåföljdsområdet.

Med stöd av det som sägs ovan anser utskottet det vara befogat att regeringen omedelbart inleder en utredning med brett förankrad sammansättning om behoven och möjligheterna att utöka juristutbildningen samt om att utveckla den examensinriktade fortbildningen och den kompletterande utbildningen för att svara på de utmaningar med utbildning och rekrytering av personal inom rättsvården som framgår av redogörelsen. En skriftlig redogörelse om projektet och dess framskridande ska lämnas till lagutskottet före utgången av 2023. Även behoven och möjligheterna att utveckla utbildningen inom brottspåföljdsområdet bör utredas antingen i samband med redogörelsen eller separat. Utskottet föreslår att riksdagen godkänner ett ställningstagande om detta (*Utskottets förslag till ställningstagande 2*).

Betänkande LaUB 31/2022 rd

Lokaler

Som det konstateras ovan gäller det årliga finansieringsunderskottet på i genomsnitt 90 miljoner euro enligt redogörelsen för rättsvården personalresurser och inte lokalkostnader. Trots det är det klart att man också bör sörja för finansieringen av lokalkostnaderna. Detta konstateras separat också i åtgärdsförslagen i redogörelsen.

Enligt uppgifter till utskottet uppgår lokalkostnaderna under justitieministeriets huvudtitel till cirka 100 miljoner euro för tillfället. Det är nödvändigt att bevara anslaget på denna nivå. I samband med separata investeringsprojekt bör man också fatta beslut om behövliga anslagsökningar.

När det gäller lokalerna konstateras det i åtgärdsförslagen i redogörelsen att rättsvårdens lokaler ska stödja verksamheten och att lokalerna och verksamheten ska utvecklas samtidigt. Dessutom konstateras det att man ser till att lokalerna används effektivt i enlighet med riktlinjerna i statens lokalstrategi.

De sakkunniga har framfört kritiska synpunkter på tillämpningen av riktlinjerna i statens lokalstrategi särskilt när det gäller domstolarna och betonat behovet av att inge förtroende och trygga oberoende samt att ta hänsyn till särdragen hos domstolsbyggnader. Också utskottet anser det vara viktigt att domstolarnas särställning beaktas på behörigt sätt i fråga om lokalernas kvalitet och placering.

Informationssystem

Det årliga finansieringsbehov på i genomsnitt 90 miljoner euro som framförs i redogörelsen riktar inte heller till IKT-utgifterna för rättsvården. Det är dock nödvändigt att sörja för IKT-utgifterna.

Enligt uppgift till utskottet uppgår IKT-uppgifterna under justitieministeriets huvudtitel till cirka 100 miljoner euro för tillfället. IKT-utgifterna har ökat betydligt, med över 50 miljoner euro åren 2014—2020.

Utskottet konstaterar att det under de senaste åren har pågått betydande projekt för att reformera informationssystemen hos aktörerna inom rättsvården. Det är i och för sig viktigt att ta i bruk och utveckla informationssystemen men enligt uppgift har man inte till alla delar lyckats uppnå målen. Till exempel har det uppstått dröjsmål i samband med projektet för att utveckla ärende- och dokumenthanteringen inom åklagarväsendet och vid de allmänna domstolarna (AIPA-projektet), och projektets budget har ökat betydligt. De sakkunniga har också ansett att införandet och användningen av systemen har ökat eller försvårat personalens arbete. Uppmärksamhet har också fästs vid att informationssystemen inte är kompatibla med varandra. Till exempel det att AIPA-systemet och polisens VITJA-system inte tas i bruk samtidigt och de eventuella problemen med deras funktion bidrar avsevärt till att handläggningstiderna vid brottmål drar ut på tiden.

Utskottet anser det vara viktigt att man i fortsättningen strävar efter att utveckla informationssystemen så att deras användbarhet förbättras och processerna effektiviseras. Också kompatibiliteten mellan informationssystemen bör förbättras, vilket förutsätter samarbete både inom förvalt-

Betänkande LaUB 31/2022 rd

ningsområdet och mellan olika förvaltningsområden för att få en helhetsbild. Det är också viktigt att utveckla olika digitala kanaler. Utskottet stöder de åtgärdsförslag i redogörelsen som hänför sig till det som sägs ovan.

Åtgärdsförslag

Redogörelsen innehåller över 30 åtgärdsförslag, av vilka en del gäller säkerställande av rättsvårdens resurser och förbättrande av produktiviteten, en del effektivisering av interna strukturer och processer samt en del förbättrande av tillgången till rättstjänster och kundbetjäningen. Allmänt taget och med beaktande av riksdagens uttalande välkomnar utskottet att redogörelsen utöver säkerställandet av resurserna också på bred front beskriver lagstiftningsåtgärder och andra åtgärder för att trygga rättsvårdens verksamhetsförutsättningar. Också vid utskottets sakkunnigutfrågning har åtgärdsförslagen i huvudsak understötts, men de har delvis också ansetts vara ganska allmänt hållna och därför har det ansetts att de behöver preciseras.

Utskottet anser därför att det är viktigt att man aktivt börjar arbeta med och genomföra de lagstiftningsåtgärder och andra åtgärder som ingår i redogörelsen. Beredningen av åtgärderna, deras framskridande och genomslag bör följas aktivt och noggrant. Utskottet föreslår att riksdagen godkänner ett ställningstagande om detta (*Utskottets förslag till ställningstagande 3*).

Dessutom anser utskottet att det som sagt behövs en ny redogörelse för rättsvården under nästa valperiod, vilket också gör det möjligt att följa upp hur de åtgärder som föreslås i redogörelsen framskrider.

Utskottet har ovan behandlat frågan om säkerställande av rättsvårdens resurser samt frågor som gäller lokaler och informationssystem. Utöver dem uttalar sig utskottet kortfattat om följande frågor.

Organisationsstrukturer. Av redogörelsen framgår att organisationsstrukturerna inom justitieministeriets förvaltningsområde har utvecklats under de senaste åren (s. 21). Åklagarväsendet omorganiserades 2019 så att Åklagarmyndigheten nu fungerar som en enda riksomfattande myndighet och också Utsökningsverket inledde sin verksamhet enligt en modell med en enda myndighet 2020. Domstolsverket inrättades 2020. Också den första fasen i Brottpåföljdsmyndighetens organisationsreform trädde i kraft i höstas.

Som ett åtgärdsförslag nämns i redogörelsen inrättandet av en rättshjälps- och intressebevakningsmyndighet. Med hänvisning till sina tidigare ställningstaganden stöder lagutskottet åtgärdsförslaget eftersom rättshjälpen och intressebevakningen samt den ekonomiska rådgivningen och skuldrådgivningen är den enda sektor inom justitieministeriets förvaltningsområde som inte har någon riksomfattande central myndighet (se LaUU 24/2022 rd, LaUU 18/2022 rd, LaUU 3/2020 rd och LaUU 5/2019 rd). Inrättandet av ett centralt ämbetsverk bedöms bland annat förbättra möjligheterna att för rättshjälpen, intressebevakningens samt den ekonomiska rådgivningens och skuldrådgivningens kunder producera mer lättillgängliga, på riksnivå samordnade tjänster med bättre kvalitet.

Betänkande LaUB 31/2022 rd

Medling och alternativa tvistlösningsförfaranden. Lagutskottet stöder åtgärdsförslaget enligt vilket medlingen i brott- och tvistemål förstatligas och styrningen av den överförs från social- och hälsovårdsministeriets förvaltningsområde till justitieministeriets förvaltningsområde. Att medling främjas i olika områden kan i princip understödjas eftersom medling är förmånligare och snabbare än rättegångar. Också parterna är oftare nöjda med mål där man når förlikning. Det kan bedömas att överföringen av medlingen till justitieministeriets förvaltningsområde ytterligare förbättrar möjligheterna att utveckla medlingen också i förhållande till domstolarnas verksamhet och uppgifter. Enligt uppgift pågår det vid justitieministeriet ett medlingsprojekt där man utreder användningen av medling i fall som gäller våld i nära relationer. Utskottet anser det vara viktigt att man i samband med det också bedömer om användningen av medling helt och hållet borde uteslutas i fall som gäller våld i nära relationer. Dessutom är det nödvändigt att se till att medlarna får tillräcklig utbildning för medlingsuppdrag.

Verkställighet av straff. Bland fångarna är missbruksproblem och psykiska problem, kris- och traumabakgrund, sjukfrekvens, bostadslöshet, låg utbildningsnivå och arbetslöshet betydligt vanligare än bland den övriga befolkningen. De har många slags service- och vårdskulder. Det understryker vikten av att sörja för hälso- och sjukvård samt annan vård för fångar under fängelse-tiden samt för vård- och servicekontinuiteten efter fängelse-tiden. Det finns skäl att ta hänsyn till dessa faktorer i samband framtida åtgärder.

FÖRSLAG TILL BESLUT

Lagutskottets förslag till beslut:

Riksdagen godkänner ett ställningstagande med anledning av redogörelse SRR 13/2022 rd.

Utskottets förslag till ställningstagande

1. *Riksdagen förutsätter att regeringen sörjer för rättsvårdens verksamhetsförutsättningar och vidtar omedelbara åtgärder för att avhjälpa finansieringsunderskottet inom rättsvården genom att väsentligt öka de permanenta anslagen för rättsvården utifrån de resursbehov som framförs i redogörelsen SRR 13/2022 rd på ett hållbart och långsiktigt sätt som överskrider valperioderna.*
2. *Riksdagen förutsätter att regeringen omedelbart inleder en utredning med brett förankrad sammansättning om behoven och möjligheterna att utöka juristutbildningen samt om att utveckla den examensinriktade fortbildningen och den kompletterande utbildningen för att svara på de utmaningar med utbildning och rekrytering av personal inom rättsvården som framgår av redogörelsen SRR 13/2022 rd. En skriftlig redogörelse om projektet och dess framskridande ska lämnas till lagutskottet före utgången av 2023. Även behoven och möjligheterna att utveckla utbildningen inom brottspåföljdsområdet bör utredas antingen i detta sammanhang eller separat.*

Betänkande LaUB 31/2022 rd

3. *Riksdagen förutsätter att regeringen vidtar omedelbara åtgärder för det fortsatta arbetet med och genomförandet av de lagstiftningsåtgärder och andra åtgärder som föreslås i redogörelsen SRR 13/2022 rd. Beredningen av åtgärderna samt deras framskridande och genomslag bör följas aktivt och noggrant.*
4. *Riksdagen förutsätter att regeringen före utgången av september 2026 lämnar riksdagen en ny övergripande redogörelse om rättsvårdens verksamhetsförutsättningar och de åtgärder som behövs med tanke på åtgärdsförslagen i redogörelsen SRR 13/2022 rd samt rekryterings- och utbildningsutmaningarna inom rättsvården. Redogörelsen bör också bedöma mer allmänna, principiella frågor som gäller rättsstaten samt innehållsfrågor som gäller tillgången till rättvisa liksom också kopplingarna till rättsvården på EU-nivå och internationell nivå.*

Helsingfors 17.2.2023

I den avgörande behandlingen deltog

ordförande Leena Meri saf
vice ordförande Sandra Bergqvist sv
medlem Sanna Antikainen saf
medlem Eeva-Johanna Eloranta sd
medlem Hanna Huttunen cent
medlem Saara Hyrkkö gröna
medlem Pihla Keto-Huovinen saml
medlem Pasi Kivisaari cent
medlem Jukka Mäkynen saf
medlem Matias Mäkynen sd
medlem Jouni Ovaska cent
medlem Ruut Sjöblom saml
medlem Mirka Soinikoski gröna
medlem Paula Werning sd
ersättare Jari Kinnunen saml.

Sekreterare var

utskottsråd Marja Tuokila.